

Жіночі портрети
на тлі історії України

Марія Заньковецька
цариця української сцени

Народилася 4 серпня (23 липня ст. с.) 1854 року в с. Заньки, Ніжинський район Чернігівської області. Була п'ятою дитиною у багатодітній родині збіднілого дворянина Костянтина Костянтиновича Агасовського та міщанки Марії Василівни Нефедової. Рід Агасовських походив з XVII ст. Дід,

Костянтин Григорович Агасовський, був героєм війни з Наполеоном, батько - суддею.

З десяти років Марія почала навчання у приватному пансіоні Осовської в Чернігові, програма цього закладу відзначалася досить серйозним рівнем викладання. Більше за все дівчинка любила імпровізувати зі своїми подругами на уроках танців, заняттях пантомімою. Батько Марії мав чудовий голос, вона також, удвох вони часто влаштовували для гостей сімейні концерти. Марія прагнула вступити до консерваторії, аби професійно навчатися співу. Але батьки їй слухати не хотіли про майбутню кар'єру дочки як співачки.

У сімнадцять років Марія стала дружиною артилерійського офіцера Олексія Хлистова і поїхала з ним до Бессарабії, у фортецю Бендери. Одружившись з Марією, Хлистов, який раніше підтримував її поривання до сцени, тепер заявив, що головне призначення жінки - бути доброю дружиною

і матір'ю. Розрадою і втіхою для молодої обдарованої жінки став аматорський театральний гурток. Тут вона вперше зустрілася з

коханням свого життя - Миколою Тобілевичем, артистом і режисером, що згодом прибрав собі сценічне ім'я Саговський.

Брати Тобілевичі : І. Карпенко-Карий, М. Саговський, П. Саксаганський, їхня сестра М. Саговська, дружина Карпенка-Карого С. Тобілевич — знана

родина діячів українського театру. Коли чоловіка Марії перевели служити у Свеаборг, у неї з'явилась можливість брати уроки співу у Гельсінгфорсі, в місцевому відділенні Петербурзької консерваторії.

Через деякий час найсильніша пристрасть її життя – театр змусила порвати з сім'єю і присвятити себе сцені. Її чудовим голосом захоплювались, але, на нещастя, уже в перший рік праці на сцені вона захворіла на дифтерію, після якого тембр голосу значно змінився на гірше. 1876 року вона вийшла на сцену ніжинського театру. До кінця свого життя Марія зберігала зв'язки з театральним колом Ніжина. У Ніжині вона мала свій будинок, який зберігся дотепер, і мешкала постійно протягом 1902-1924 рр. та з перервами до 1932 р., повертаючись після

гастролей.

Марія щиро і пристрасно по-кохала Миколу Саговського.

Змушена була пройти принизливу процедуру розлучення з Хлистовим, батько

відвернувся від неї, розуміла лише мати... Церква наклала

на неї, людину глибоко віруючу, епітимию, із заборорою

вдруге виходити заміж. Дітей у

неї ніколи не було. Дім, родину, дітей їй замінила сцена.

Микола Саговський, людина гаряча й імпульсивна, статурний красень-козак і серцеїд, хоча по-своєму і любив Марію Костянтинівну, однак часто

зраджував їй з іншими актрисами. Вони розходилися, але Микола знову повертався до Марії. 27 років вони прожили «на віру».

Микола Саговський познайомив Марію з Марком Кропивницьким — батьком українського театру.

Той не одразу розпізнав у сором'язливій тендітній панночці майбутню легенду української сцени. Але вже її дебют у «Наталці-Полтавці» Івана Котляревського у міському театрі Єлисаветграда (нині Кропивницький) 27 жовтня 1882 року засвідчив народження актриси нового театру.

Кропивницький настільки розчулився, що заплакав, зняв бірюзовий перстень і зі словами «Заручаю тебе, Марусю, зі сценою, тепер мені є для кого писати грами» – одягнув його на палець актрисі. Пізніше Марія Заньковецька (вона взяла цей псевдонім на згадку про щасливе дитинство в рідному селі Заньки) працювала в найпопулярніших і найпрофесійніших українських трупах М. Кропивницького, М. Старицького, потім М. Садовського і П. Саксаганського, Ф. Волика, П. Суслова, гастролювала у великих містах і у провінції по всій Україні.

У 1905 році Саговський на зло Марії одружився з Є. Базилевською, яка народила йому синів Миколу та Юрка, створив у Львові театр, де став директором і режисером. Марія поїхала в турне селами Полтавщини, Катеринославщини. Та довгої розлуки ні Саговський, ні Заньковецька не витримали. Саговський повернувся і вони заснували перший український стаціонарний театр у Києві (1907). У 1910 році в Катеринославі Д. Сахненко зафільмував їхню «Наталку Полтавку».

Марія Заньковецька вписала золоту сторінку в історію українського сценічного мистецтва. Актриса створювала образи, проникнуті справжнім драматизмом і запальною комедійністю, незрівнянно виконувала у спектаклях українські народні пісні. Її найкращі ролі – у п'єсах Т. Шевченка, Панаса Мирного, І. Карпенка-Карого.

Була серед засновників театру М. Саговського в Полтаві, організувала в Ніжині народний театр «Українська трупа під орудою М. К. Заньковоцької». У театрі були поставлені спектаклі «Намалка Полтавка», «Гетьман Дорошенко», «Циганка Аза», грали відомі актори.

Визнаючи її сценічні заслуги, у червні 1918 гетьман Павло

Скоронадський затвердив ухвалену Радою міністрів постанову про призначення Марії Заньковоцькій довічної державної пенсії. За часів УНР Саговський і його театр виконували роль вершників, які зустрічали Петлюру на Софіївському майдані, проводили паради. Він емігрував разом із армією Петлюри, жив у

Празі. Не витримавши розлуки, Микола повернувся до Марії, але вона зустріла гіркими докорами, поглибила розрив.

Саговський пішов до чергової «кицюні» акторки Валентини Чаус, молодшої на 45 років. Все одно ночима він приходив під свері на Великій Васильківській, де актриса жила з родиною своєї племінниці Наталії Волик (Агасовської) і просив: «Маню, впусти!» Марія не могла простити.

У 1922 р. Україна урочисто відсвяткувала 40-річчя діяльності М. К. Заньковецької.

Померла Марія Заньковецька 4 жовтня 1934 р., похована в Києві на Байковому кладовищі поруч із Саговським.

Ім'ям Заньковецької названо український драматичний театр у Львові (1923), вулиці в Києві, Ковелі, Коломиї, Львові, Кропивницькому, Ніжині, Луцьку, Одесі, Ужгороді, Червонограді, Чернівцях, Чернігові. У Києві в будинку по вул. Великій Васильківській, 121 облаштовано меморіальний музей – квартиру. Меморіальний музей відкрито у 1964 у селі Заньки. Актрисі споруджено пам'ятники у Києві, у селі Заньки і Ніжині.

